

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ФЕДОРИШИН ВАСИЛЬ ІЛІЧ

УДК 372.878

**ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ**

13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Болгарський Анатолій Георгійович,
Національний педагогічний
університет
імені М.П. Драгоманова, професор
кафедри
методики музичного виховання, співів
та хорового
диригування.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
академік АПН України
Зязюн Іван Андрійович,
Інститут педагогіки і психології
професійної освіти
АПН України, директор;
кандидат педагогічних наук, доцент
Гузій Наталія Василівна,
Національний педагогічний
університет
імені М. Драгоманова, завідувач
кафедри
педагогічної творчості.

Провідна установа: Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського,
кафедра педагогіки
Міністерство освіти і науки України, м.
Одеса.

Захист відбудеться “8” лютого 2006 року о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П.
Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 5 “ __січня ____ 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої **вченої** **ради**
Т.М. Завадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Модернізація системи вищої освіти в нашій державі є об'єктивною необхідністю, адже на порозі XXI століття ми стали очевидцями безпрецедентного зростання уваги до вищої освіти, розширення її функцій і ролі в суспільстві.

Вища педагогічна школа покликана забезпечити ефективну підготовку майбутнього вчителя, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, готового плідно працювати в освітніх закладах різного типу, здатного творчо розвивати особистість учня. Актуальність цього завдання підвищується у зв'язку з впровадженням основних положень Болонської конвенції в національну освіту. Все більшого значення набувають високий рівень оволодіння фаховою діяльністю та професійна майстерність вчителя.

Аналіз стану фахової підготовки майбутніх учителів музики з позиції змістової конкретики виконавської майстерності, у поєднанні з різноманітністю форм її реалізації, відкриває можливість застосування інноваційних підходів у вирішенні цієї проблеми. У такому ракурсі формування виконавської майстерності актуалізує питання творчої взаємодії вчителя та учня у процесі колективного музикування. Остання виступає головним інформаційним джерелом пізнання феномену виконавської майстерності та багато в чому пояснює специфіку її формування.

У наукових дослідженнях висвітлюються різні аспекти підготовки вчителя музики до практичної діяльності: культурологічний (І.Зязюн, О.Рудницька, О.Шевнюк, О.Щолокова); аксіологічний (О.Олексюк, Г.Падалка, В.Петрушин); акмеологічний (Н.Кузьміна, Н.Гузій, В.Іщенко); дидактичний (Л.Арчажникова, О.Ростовський, В.Шульгіна) та ін. Останніми роками виконано цілий ряд досліджень, котрі розглядають педагогічні основи формування окремих професійно важливих якостей особистості, що визначають фахову майстерність вчителя музики (Е.Абдуллін, А.Болгарський, В.Дряпіка, Л.Рапацька, О.Рудницька та ін.).

Проблемі формування виконавської майстерності вчителя музики присвячені науково-методичні дослідження таких авторів, як: Л.Арчажникова, І.Мостова, В.Муцмахер, Г.Ніколаї, Г.Падалка, Ю.Цагареллі, Т.Юник та ін. Аналіз літератури щодо колективного музикування (А.Ільченко, А.Карпун, В.Лабунець, В.Лапченко, В.Лебедєв, Т.Тютюникова та ін.) дозволив констатувати інтерес науковців до проблеми його організації та управління. Однак спеціального дослідження, спрямованого на розробку методичної концепції формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики в процесі колективного музикування, на даний час не проводилось.

Специфіка процесу полягає у тому, що теоретична розробка цієї проблеми спричиняє вади практичного характеру, які пов'язано з недостатністю творчого спрямування навчальної діяльності студентів, відсутністю уваги до підготовки майбутніх учителів музики як керівників дитячих колективів, слабкою орієнтацією навчального процесу на вироблення у студентів умінь та навичок самостійної виконавської інтерпретації музичних творів тощо.

Актуальність даної проблеми, її недостатня теоретична й методична розробленість, а також потреби практики зумовили вибір теми дослідження: “Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування”.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота входить до плану наукових досліджень кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за темою: “Зміст, форми, методи фахової підготовки вчителів музики”. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 10 від 27.03. 2003) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 5 від 27.05. 2003).

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки студентів музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – методичні засади формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування.

Мета дослідження полягає у розробці, обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування.

Концептуальна ідея дослідження. В основі методики формування виконавської майстерності студентів є забезпечення творчої взаємодії між керівником

камерно-оркестрового колективу та його учасниками, з одного боку, й взаємодії оркестрантів між собою, з іншого боку; спонукання оркестрантів до спільного вирішення художніх проблем, орієнтація студентів на досягнення єдності між усвідомленням змісту музичного твору та застосуванням засобів його виконавської інтерпретації. Побудований на таких засадах процес колективного музикування уможливило продуктивний виконавський розвиток кожного студента, сприяє підготовці майбутніх учителів музики до керівництва шкільними оркестровими колективами, активізує становлення виконавської самостійності та індивідуального педагогічного стилю студентів.

В основу дослідження покладено **гіпотезу**: ефективність формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування зростає завдяки: досягненню органічної єдності емоційного, раціонального та технічного аспектів у сфері творчої виконавської діяльності; орієнтації мотиваційної спрямованості студентів на оволодіння інноваційними технологіями керівництва колективним музикуванням; розвитку виконавської самостійності та індивідуального стилю керівництва колективним музикуванням.

Відповідно до мети та гіпотези поставлені такі **завдання**:

- уточнити сутність поняття “виконавська майстерність” та визначити її місце в структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики;
- встановити складові виконавської майстерності майбутнього вчителя музики, розробити критерії визначення рівня її сформованості;
- визначити принципи формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в процесі колективного музикування;
- обґрунтувати педагогічні умови формування виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування;
- розробити та експериментально перевірити методику формування виконавської майстерності у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики в умовах камерно-оркестрових колективів.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є: основні положення філософії освіти (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Лутай); наукові праці з проблем розвитку особистості (Б.Ананьєв, М.Бахтін, О.Леонтьєв, В.Мерлін, В.Моляко, Д.Узнадзе); психологічні теорії формування особистості в умовах художньо-творчої діяльності (Л.Виготський, М.Каган, Е.Маркарян, Я.Пономарьов, Б.Теплов); концепції теорії здібностей (Л.Бочкарьов, Ф.Гоноболін, Є.Назайкінський, К.Платонов, С.Рубінштейн); положення педагогічної науки про формування майстерності (В.Бондар, І.Зязюн,

Н.Кузьміна, О.Мороз, Г.Падалка, О.Рудницька, В.Семиченко, В.Сластьонін та ін.); теоретико-методичні дослідження музичного виконавства (А.Алексєєв, М.Давидов, Г.Ержемський, К.Ігумнов, Г.Коган, Л.Масол, В.Москаленко, Г.Нейгауз та ін.); науково-методичні праці з формування фахової майстерності вчителя музики (Е.Абдуллін, Ю.Алієв, Л.Арчажникова, В.Дряпіка, І.Мостова, В.Муцмахер, Г.Ніколаї, О.Олексюк, В.Орлов, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова, Ю.Цагареллі, Т.Юник та ін.); наукові дослідження з теорії та практики процесу творчої взаємодії (Н.Березовін, М.Кнебель, Я.Коломинський, Н.Кузьміна, Л.Новікова, М.Нікандров та ін.); наукові розробки щодо проблем колективного музикування (А.Болгарський, О.Ільченко, А.Карпун, В.Лабунець, В.Лапченко, В.Лебедєв).

У дисертаційному дослідженні використовувалися теоретичні й емпіричні **методи**. *Теоретичні*: вивчення директивних документів із питань розвитку освіти; критичний аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження; аналіз навчальних програм музично-педагогічних факультетів; моделювання творчої взаємодії керівника з оркестровим колективом; прогнозування шляхів удосконалення навчально-виховного процесу. *Емпіричні*: ознайомлення з досвідом організації колективного музикування; анкетування; тестування; інтерв'ю; бесіди; спостереження; рейтинг; обговорення; самооцінка; ретроспективний аналіз виконавського та педагогічного досвіду керівників камерно-оркестрових колективів; експертні оцінки; педагогічні експерименти та їх теоретичне осмислення; статистичні методи обробки результатів отриманих даних.

Наукова новизна дослідження. *Вперше* обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність формування виконавської майстерності в умовах творчої взаємодії у системі “вчитель-учень”, “учень-учень” у процесі колективного музикування. *Конкретизовано* сутність та структуру виконавської майстерності вчителя музики, визначено принципи та педагогічні умови її формування. *Розроблено* систему критеріїв та показників сформованості визначених компонентів цього феномену. *Подальшого розвитку* набуло вивчення особливостей та характеру впливу художньо-творчої взаємодії на формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики. *Вдосконалено* методичні засади процесу організації колективного музикування шляхом обґрунтування розмаїття способів творчої взаємодії та прийомів роботи над музичним твором.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні та розвитку педагогічних позицій щодо теорії та методики формування виконавської майстерності в процесі колективного музикування.

Практичне значення дослідження визначається його спрямованістю на вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музики у вищих педагогічних

навчальних закладах. Розроблено та апробовано експериментальну методику навчання, котра дозволяє ефективно використовувати педагогічну взаємодію як універсальний засіб колективної діяльності в галузі оркестрового виконавства. Результати дисертаційного дослідження становлять підґрунтя для розробки навчальних програм та рекомендацій з формування виконавської майстерності для викладачів музично-педагогічних факультетів та інститутів мистецтв педагогічних університетів; оновлення змісту курсів “Основи педагогічної творчості”, “Методика музичного виховання” та для роботи керівників професійних, навчальних та самодіяльних камерно-оркестрових колективів. Матеріали дослідження знайшли відображення в навчально-методичному посібнику “Методичне забезпечення формування виконавської майстерності вчителя музики”, рекомендованому Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів.

Організація дослідження. Дослідження проводилось упродовж 1993-2005 років й включало три етапи.

На *першому етапі* (1993-1997 рр.) здійснено аналіз наукової літератури з обраної проблеми, визначено методологічні та теоретичні основи дослідження, уточнено й обґрунтовано завдання дослідницької роботи, вивчено стан сформованості виконавської майстерності майбутніх учителів музики.

Другий етап (1998-2002 рр.) включав розробку методики дослідно-експериментальної роботи, проведення формувального експерименту, перевірку ефективності методики формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування.

На *третьому етапі* (2003-2005 рр.) проаналізовано, систематизовано та узагальнено результати експериментальної роботи, відбувалась практична апробація основних положень дослідження, сформульовано висновки та оформлено текст дисертації.

Експериментальною базою дослідження стали: Національний педагогічний університет імені М.Драгоманова, Дрогобицький державний педагогічний університет імені І.Франка, Рівненський державний гуманітарний університет, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Експериментальною роботою було охоплено 307 осіб.

Вірогідність й аргументованість одержаних результатів та висновків дослідно-експериментальної роботи забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням комплексу методів, адекватних поставленим завданням; об’єктивністю критеріїв та показників дослідження; результатами якісного та

кількісного аналізу науково-експериментальних даних й ефективністю впровадження їх у практику.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, результати, рекомендації та висновки дослідження пройшли апробацію та обговорювались на міжнародних наукових конференціях: “Формування культури майбутніх учителів засобами мистецтва” (Кіровоград, 2001); “Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття” (до 170-річного ювілею Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова, Київ, 2005); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: ”Художня культура: проблеми й перспективи” (Київ, КДК, 1995); “Музична освіта в Україні на межі тисячоліть: стан, проблеми, перспективи” (Ніжин, 1999), “Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини” – Львів, 2005), на щорічних звітних наукових конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова.

Теоретичні положення та практичні результати з проблеми формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування впроваджено у навчально-виховну роботу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 749 від 28.08.05), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 736 від 06.09.05), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 3998 від 09.09.05), Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова (довідка № 05-9/2003 від 12.09.05).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 12 наукових публікаціях, з них 5 одноосібних публікацій у фахових наукових виданнях, а також у навчально-методичному посібнику та методичних збірках, рекомендованих Міністерством освіти і науки України як навчальні посібники.

Структура дисертації. Роботу складають вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (212 найменувань, із них 6 іноземною мовою). У роботі подано 7 таблиць, 2 рисунки, 3 гістограми. Загальний обсяг роботи складає 201 сторінку, із них основний текст дисертації викладено на 172 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету, об’єкт, предмет, гіпотезу та завдання, викладено теоретико-методологічні основи дисертації. Охарактеризовано методи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну,

практичне значення, подано дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** “Теоретико-методичні основи формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики” представлений аналіз методологічних ідей та підходів, котрі визначають основні напрями дослідження проблеми; виявлена сутність та специфіка формування виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування.

Сучасні наукові підходи пропонують методологічну основу для вирішення педагогічних проблем, пропонуючи, насамперед, суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем і студентом, орієнтацію на співробітництво, співтворчість, партнерство у творчій взаємодії, синергію результату від роботи в колективі.

У цьому ракурсі проблему формування виконавської майстерності вчителів музики висвітлено у наукових дослідженнях Ю.Алієва, Ю.Бая, В.Белікової, В.Кулікової, Є.Куришева, Л.Майковської, І.Мостової, Г.Ніколаї, Г.Падалки, Г.Саїк, Ю.Цагареллі та ін. Аналіз досліджень дозволив виявити специфіку підготовки студентів до виконавської діяльності у процесі творчої взаємодії керівника з навчальним колективом.

У процесі колективного музикування виконавська майстерність є феноменом вияву майбутнім учителем музики свого творчого “Я” через комплекс властивостей та особистісно-типологічних якостей. Виконавство є проявом особливої художньо-естетичної цінності (у продукті такої діяльності у специфічній формі закріплюється складний процес творення нового, незвичайного, що і є саме творчістю). Майстерність виконання поєднує у собі прочитання об'єктивно існуючого авторського тексту (мелодія, фактура, метро-ритм та ін.) та суб'єктивної його інтерпретації (інтонація, динамічні відхилення, тембр, диференціація звучності фактури та ін.). Ефективність виконання музичних творів залежить, у першу чергу, від пошуку доцільних виконавських засобів, спрямованих на виразне озвучення художньо-музичного образу, на переконливість його інтерпретаційного трактування.

Майстерність музичного виконавства трактується як досконале інтонаційно-технічне володіння усіма засобами вираження змісту музичного твору на рівні естетики емоційно-художнього мислення відповідної епохи /М.Давидов/. Формування виконавської майстерності має відбуватися у єдності таких її аспектів: емоційного, раціонального та технічного. Аналіз природи виконавської майстерності майбутніх учителів музики виявив, що більшість дослідників визначають такі її основні характеристики: постійне удосконалення вмінь та навичок; високий розвиток особистісних й професійно-педагогічних якостей та здібностей, котрі забезпечують ефективність

розвитку цього феномену. Виконавська майстерність завжди індивідуальна та неповторна, як і сама особистість. Педагогам-майстрам властивий індивідуальний стиль діяльності та творчої взаємодії, котрий ґрунтується на психологічних властивостях особистості педагога, на особливостях його пізнавальної та емоційної сфери, а також на досвіді практичної діяльності. Саме в унікальності майстерності міститься відповідь на запитання, чому досвід педагогів-новаторів не завжди знаходить широке масове розповсюдження.

У результаті теоретичного аналізу визначено, що специфіка формування виконавської майстерності у процесі колективного музикування створює позитивні умови для творчої взаємодії керівника з оркестровим колективом. Досягнення взаємодії суттєво впливає на весь процес навчально-виховної роботи у підготовці фахівців мистецького профілю. Спостереження за практикою репетиційної роботи в музичних колективах довело, що взаємодія, котра найчастіше виражена у керівній позиції педагога, регламентує активність студентів у межах імітації своїх дій. У процесі взаємодії в оркестровому колективі необхідно спрямовувати студентів на власну продуктивну роботу для досягнення ефективних форм спільного музикування.

В результаті детального аналізу структури комунікативних процесів з'ясовано, що система педагогічного керівництва колективним музикуванням, побудована на механізмах спілкування та взаємодії, є більш продуктивною та дієвою. Вона веде до творчого збагачення її учасників, створює реальні умови для досягнення високих художніх результатів. Важливо, що не лише слухові контакти керівника з музично-творчим колективом є одними з самих ефективних факторів управління, а й зорові, які несуть у собі ще й елементи навіювання, виступаючи як інструмент сугестивного впливу на виконавців, як своєрідний стимулятор колективної творчості.

Аналіз досліджень щодо формування виконавської майстерності у процесі колективного музикування дозволив визначити її структуру, що охоплює *мотиваційно-вольовий, операційно-технологічний, комунікативний та діяльнісно-творчий* компоненти. *Мотиваційно-вольовий* компонент характеризує сформованість мотивації до власної участі в колективному музикуванні та до керівництва оркестром. *Операційно-технологічний* компонент включає різноманітні виконавські уміння та навички. *Комунікативний* компонент визначає рівень оволодіння засобами продуктивного спілкування студентів як у ролі керівника, так і учасника колективного музикування. *Діяльнісно-творчий* компонент розкриває ступінь самостійності майбутнього вчителя музики у виконавсько-творчій діяльності.

У дослідженні визначено *принципи* формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в умовах колективного музикування, а саме: принцип активізації творчої ініціативи студентів на ґрунті реалізації власної системи художніх цінностей; принцип досягнення цілісності змісту та форми у виконавській інтерпретації музичних творів; принцип опори на колегіальність у вирішенні художньо-творчих проблем оркестрового виконавства. Виділені принципи відображають сутність формування виконавської майстерності, що базується на загальних закономірностях колективного музикування.

Впровадження цих принципів у практику оркестрово-методичного навчання студентів вимагало дослідження відповідних *педагогічних умов* їх реалізації, до яких відносяться: послідовне мотиваційне вдосконалення навчальної діяльності студентів в оркестровому класі; забезпечення творчої взаємодії керівника камерно-оркестрового колективу та його учасників, з одного боку, та взаємодії оркестрантів між собою, з іншого; застосування індивідуального підходу до формування у студентів виконавського стилю та стилю педагогічного керівництва музичним колективом; систематичне залучення майбутніх учителів музики до різних форм концертної діяльності; спонукання студентів до організації колективного музикування школярів.

У **другому розділі** дисертації “Експериментальне дослідження процесу формування виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування” подано хід констатувального, формувального та контрольних експериментів, проведених у ході дослідно-експериментальної роботи в навчальному камерно-оркестровому колективі на різних етапах фахової підготовки студентів; обґрунтовано форми, методи та етапи підготовки майбутніх учителів до колективного музикування.

Мета констатувального експерименту полягала у з’ясуванні, кількісному та якісному аналізі рівнів сформованості виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування. На цьому етапі дослідно-експериментальної роботи метод педагогічної діагностики дозволив установити рівні музично-художнього розвитку студентів у процесі виконавства, зафіксувати обсяг музично-естетичної інформації, котрою вони володіють, зосередити увагу на окремих недоліках їхньої виконавської діяльності.

Аналіз даного етапу дослідно-експериментальної роботи засвідчив, що: а)у практичній роботі з оркестровою групою студенти не завжди дотримуються логічної послідовності виконання поставлених завдань; б)не використовують можливість закріплення вивченого матеріалу за допомогою імпровізаційних завдань; в)методична підготовка студентів до роботи з камерно-оркестровим колективом не відповідає встановленим вимогам.

У ході констатувального експерименту на основі змістових параметрів визначених компонентів показниками чотирьох груп критеріїв сформованості виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування виступили: наявність інтересу до музичного виконавства й рівень емоційної реакції на музику; схильність до опанування інноваційними технологіями роботи з музичними колективами; зацікавленість концертною діяльністю, вияв музично-артистичного темпераменту (*мотиваційно-вольовий* критерій); здатність до усвідомлення та адекватного передавання майбутніми вчителями музики композиторського задуму; міра володіння музично-інструментальними прийомами виконавства; ступінь готовності до ансамблевої гри в умовах колективного музикування (*операційно-технологічний* критерій); характер міжособистісних стосунків з учасниками музичного колективу; стильові особливості мовленнєвого спілкування та способи звернення до виконавців; індивідуальні характеристики керівництва творчим процесом (*комунікативний* критерій); ступінь оригінальності виконавського трактування музичних творів; ефективність способів творчої взаємодії з учасниками музичного колективу; міра використання імпровізаційно-виконавських підходів до художньо-творчого процесу (*діяльнісно-творчий* критерій).

Для отримання достовірних даних, що характеризують рівень сформованості виконавської майстерності майбутніх учителів музики, було розроблено анкети, тести, проведено спостереження за репетиціями, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинг та використано метод парного порівняння. В результаті констатувального експерименту встановлено рівні сформованості виконавської майстерності майбутніх учителів музики.

Студенти, віднесені до першого рівня – *високого* (16,2 % студентів від загальної кількості учасників експерименту), характеризуються: вираженим інтересом, захопленістю та емоційною зацікавленістю колективним музикуванням. Ці студенти загалом володіють прийомами інструментального виконавства. У них наявний музично-артистичний темперамент, яскраві музично-слухові уявлення та виконавська діяльність має активний характер (твори вивчаються швидко, на достатньому професійному рівні). У майбутніх учителів музики сформованість виконавської майстерності яких було віднесено до високого рівня, зафіксовано відверто позитивну емоційну реакцію на музику, що виконується, швидке протікання художньо-асоціативних процесів, здатність до оригінальної власної інтерпретації, володіння навичками слухового самоконтролю, спроможність до корекції гри під час виконання музичного твору, відсутність моторно-механістичного підходу до виконавства в умовах колективного музикування. У процесі виконавської практики студенти цього рівня проявляли

опосередкований вплив на оркестрову групу, доброзичливий спосіб мовленнєвого спілкування, комунікативність при одночасному збереженні вимог до якості виконання музичного твору.

Другий рівень – *середній* (59,1%) продемонстрували студенти, музично-виконавська діяльність котрих була стабільною. Респонденти виявили позитивне ставлення до виконання музичних творів та визначення методів й способів їх інтерпретації. Але студенти, що відносяться до цього рівня, відзначались невисокими вимогами до процесу оволодіння певним комплексом виконавських умінь та навичок під час індивідуальної роботи над твором та у процесі колективного музикування. Їх відзначає посередня технічна спроможність, невміння довести до логічного завершення трактування музичного твору. У процесі виконавської практики вони проявляють менш активну професійну позицію й безпосередній вплив на оркестрову групу, демонструють офіційний спосіб мовленнєвого спілкування та дотримуються відокремленої дистанції у спілкуванні з творчим колективом.

Третій рівень – *низький* (24,7%) притаманий студентам, які характеризуються ситуативним ставленням до різних видів виконавської діяльності, загальною пасивністю до концертних виступів або негативним ставленням до них. Інтерес виникає при стимулюванні з боку викладача і носить скороминучий характер. У студентів, що належать до даного рівня, вивчення твору затягується на невизначений термін; реакція на музику ситуативна, слабкий прояв навичок музикування, низька виконавська спроможність; художній образ, що створюється під час музикування, не несе в собі характерні риси того чи іншого жанру, не наповнюється певним емоційним змістом. Процес виконання творчих завдань йде уривками, повільно, задоволення студент відчуває тільки від позитивної оцінки результатів своєї діяльності. У процесі виконавської практики студенти, що знаходяться на низькому рівні проявляють пасивність у мовленнєвому спілкуванні з оркестровою групою.

Аналіз та узагальнення результатів констатувального етапу експериментальної роботи призвів до висновку про те, що найбільш слабким місцем у студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів залишається методична робота з окремими партіями оркестру й педагогічне керівництво творчими дитячими колективами. Серйозної уваги потребує також удосконалення роботи над усвідомленням кожним студентом художнього образу виконуваного колективом музичного твору, та творчо узгоджений процес добору виконавських засобів виразності.

Формувальний експеримент здійснювався у три етапи.

Перший етап (підготовчий) був спрямований на апробацію окремих методів і прийомів формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в умовах колективного музикування з дитячим творчим колективом та методичної роботи з оркестровою групою.

На цьому етапі досліджувалась результативність таких методів й прийомів, як: розповідь, пояснення, залучення майбутніх учителів музики до обговорення художніх проблем, а також методи показу та ілюстрування. Особлива увага студентів зверталась на виявлення недоліків виконавства, їх аналіз та визначення шляхів виправлення у різноманітних формах колективного музикування школярів. Важливого значення надавалось формуванню у студентів здатності до управління власною вольовою сферою в процесі керівництва колективним музикуванням школярів.

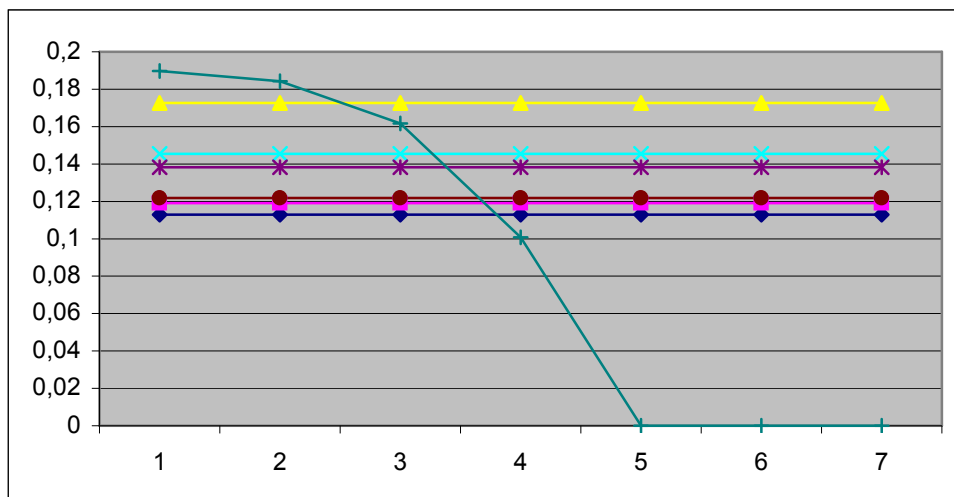
Другий етап (художньо-технічний) спрямовувався на відпрацювання цілісної методики роботи в камерно-оркестрових колективах. Використовувались як колективні, так й індивідуальні форми роботи. Увагу експериментаторів було зосереджено на максимальній активізації у студентів співпереживання образного змісту твору та перенесення емоційно-оцінного ставлення у сферу творчої взаємодії з камерно-оркестровим колективом. Суттєву роль на цьому етапі відіграла робота над удосконаленням виконавських засобів виразності, знаходженням їх відповідності з художнім тлумаченням змісту музичного твору. Основні методи роботи включали: художньо-педагогічний аналіз творів, залучення студентів до вибору репертуару для різних типів музичних колективів та моделювання варіантних тлумачень образного змісту творів для дитячих колективів. В процесі роботи застосовувались спеціально розроблені завдання, спрямовані на досягнення свободи спілкування студентів із художніми колективами.

Третій етап (творчий) було підпорядковано перевірці результативності розробленої методики в умовах залучення студентів до самостійної, ініціативної роботи в атмосфері творчої взаємодії з музичним колективом. Поряд із завданнями власного художнього розвитку на цьому етапі студенти, як керівники колективного музикування, мали оволодіти прийомами визначення індивідуальних особливостей оркестрантів, їх виконавсько-інструментальної спроможності. Особлива увага зверталась на здатність студентів свідомо моделювати певний характер творчої взаємодії у камерно-оркестровому класі, визначаючи залежність між типом взаємодії та бажаним результатом художньої діяльності. Студентів усіляко спонукали до самостійного використання ефективних методів роботи з оркестром. Широко застосувалось колективне обговорення художньо-методичних досягнень кожного.

Результати підсумкових вимірювань кожного етапу дали змогу виявити динаміку формування виконавської майстерності у процесі колективного музикування в експериментальній групі, які зафіксовано на рисунку № 1.

Динаміка сформованості виконавської майстерності студентів експериментальної групи в умовах колективного музикування на формувальному етапі експерименту

Рис. №1

Зіставлення результатів початкового й кінцевого зрізів в експериментальній групі дозволяє прослідкувати значне збільшення кількості студентів із високим рівнем сформованості виконавської майстерності в процесі колективного музикування (з 15,2 % до 58,1 %). У контрольній групі помітного збільшення кількості студентів високого рівня не виявлено (з 14,9 % до 15,2 %). Також за час формувального експерименту у контрольній групі значна частина студентів залишилася на середньому та низькому рівнях (відповідно 51,3 % та 43,8 %), а в експериментальній групі показники низького рівня знизилися з 25,7 % до 5,8 %. Одержані результати свідчать про ефективність запропонованої методики та правомірність висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретико-методичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування, що знайшло відображення в розробці та експериментальній перевірці методики формування означеного феномену. Проведене дослідження та виконання всіх поставлених завдань підтвердили правомірність висунутої гіпотези та дозволили зробити такі висновки.

1. Сучасні тенденції забезпечення гуманістичної спрямованості фахової підготовки майбутніх учителів музики розкривають невід'ємність та взаємну залежність процесу формування виконавської майстерності та підготовки студентів до практичної діяльності в умовах загальноосвітньої школи. Це потребує пошуку нових форм та методів фахового становлення майбутніх учителів музики.

2. В дисертації виконавська майстерність майбутнього вчителя музики розглядається як високий рівень здатності до глибокого усвідомлення й розкриття змісту музичного твору шляхом застосування художньо-технічних засобів, що відповідають естетичним принципам емоційно-художнього мислення певної епохи. Виконавська майстерність студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів передбачає наявність широкої компетентності в галузі мистецтва, а також спроможність до вираження індивідуальної естетичної позиції у процесі художньо-образного тлумачення музики. Особливого значення в дисертації надається здатності майбутнього вчителя захопити власним виконанням дитячу аудиторію. Аналіз змісту виконавської майстерності дозволив визначити провідні її аспекти: емоційний, раціональний та технічний. Формування виконавської майстерності трактується в дисертації як один із вирішальних факторів фахової підготовки майбутніх учителів музики.

3. У результаті структурного аналізу виокремлено складові виконавської майстерності майбутніх учителів музики, до яких віднесено мотиваційно-вольовий, операційно-технологічний, комунікативний та діяльнісно-творчий компоненти, що у взаємодії та взаємозалежності забезпечують цілісність означеного феномену. Відповідно до змістових параметрів виокремлених компонентів визначено критерії сформованості виконавської майстерності майбутніх керівників музичних колективів, кожен із яких включає комплекс показників.

Застосування визначених критеріїв й показників дало змогу з'ясувати рівні сформованості виконавської майстерності студентів – високий, середній та низький, відмінності між якими виявились у ступені творчої ініціативи, здатності до художнього

спілкування, зокрема, до ансамблевої гри, обізнаності в методичних прийомах управління оркестровим колективом та інтересу до колективного музикування.

4. В дисертації визначено принципи формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування, до яких віднесено: принцип активізації творчої ініціативи студентів на ґрунті самореалізації власної системи художніх цінностей; принцип досягнення цілісності змісту та форми у виконавській інтерпретації музичних творів; принцип опори на колегіальність у вирішенні художньо-творчих проблем оркестрового виконавства. Виділені принципи відображають сутність формування виконавської майстерності та базуються на загальних закономірностях колективного музикування.

5. В процесі дослідження доведено, що колективне музикування стає провідним засобом формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики за створення та дотримання таких педагогічних умов, як: послідовне мотиваційне вдосконалення навчальної діяльності студентів в оркестровому класі; забезпечення творчої взаємодії керівника камерно-оркестрового колективу та його учасників, з одного боку, та взаємодії оркестрантів між собою, з іншого; застосування індивідуального підходу до формування у студентів виконавського стилю та стилю педагогічного керівництва музичним колективом; систематичне залучення майбутніх учителів музики до різних форм концертної діяльності; спонукання студентів до організації колективного музикування школярів.

6. В дисертації представлено поетапну методику формування виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування. Визначені етапи (підготовчий, художньо-технічний, творчий) передбачають динаміку застосування методів й прийомів у галузі виконавської інтерпретації музики від інформативно-репродуктивних до проблемно-пошукових; зростання ролі самостійності у відпрацюванні методики роботи з колективом, урізноманітнення способів творчої взаємодії між керівником та учасниками творчого колективу та оркестрантів між собою.

7. Результати дослідно-експериментальної роботи дали можливість констатувати позитивну динаміку формування виконавської майстерності у студентів експериментальної групи у порівнянні з контрольною, що свідчить про ефективність запропонованої методики та правомірність висунутої гіпотези. Упровадження запропонованої методики дозволяє вдосконалити процес формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування.

Проблема формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування не обмежується виконаним дослідженням. Подальшого наукового вивчення потребують: питання взаємозв'язку формування виконавської майстерності та творчого розвитку особистості; особливості процесу самореалізації майбутнього вчителя музики в умовах колективного музикування, специфіка формування виконавської майстерності студентів у різноманітних музичних колективах.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Федоришин В.І. Формування професійної культури майбутнього вчителя музики на основі активізації його творчої діяльності. /Теоретичні та практичні питання культурології. Зб. наук. статей. – Запоріжжя, 2000, вип. №3, с. 163-167.
2. Федоришин В.І., Науменко С.І. Дитина і світ музики. Програма і методичні рекомендації. /Рекомендовано Міністерством освіти і науки України – К.: РМК, 1992, 130 с. Особистий внесок: розроблені методичні рекомендації.
3. Федоришин В.І. Формування пізнавально-естетичного інтересу до навчального репертуару майбутнього вчителя музики (теоретичний аспект). /Наукові записки. – К.: НПУ, 2001, вип. № 42, с. 138-141.
4. Федоришин В.І. Формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в умовах колективного музикування. /Наука і сучасність. Зб. наук. праць, т. 46. – К.: НПУ, 2004. С. 130-138.
5. Федоришин В.І. Веснянки. Методичний збірник. /Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. – К.: Вид-во Академія, 1997, 15 с.
6. Федоришин В.І. Єдність емоційного, технічного та логічного у музично-виконавській діяльності майбутнього вчителя музики. /Науковий часопис НПУ: Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, вип. № 4 (14), – К., 2005, с. 55-59.
7. Федоришин В.І. Моделювання системи формування основ виконавської майстерності майбутніх учителів музики. /Молодь і ринок. Щоквартальний науково-педагогічний журнал Дрогобицького педагогічного університету. № 3 (13). – Дрогобич, 2005. С. 131-136.
8. Федоришин В.І. Методичне забезпечення процесу формування виконавської майстерності вчителів музики. /Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчально-методичний посібник. – К., 2005, 51 с.
9. Федоришин В.І. Музично-творчий розвиток школярів у позаурочний час. /Актуальні проблеми розвитку творчих можливостей учнів. – К.: УДПІ, 1994, с. 54-56.

10. Федоришин В.І. Формування виконавської майстерності студентів інститутів мистецтв в умовах навчального камерно-оркестрового колективу. /Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Дрогобич, 2005, с. 270-276.

11. Федоришин В.І. Музичне сприйняття і духовне виховання особистості. /Художня культура: проблеми і перспективи. – К.: КДІК, 1995, с. 108-109.

12. Федоришин В.І. Роль технічних навичок у підготовці майбутнього вчителя музики у класі скрипки. /Українські діячі культури про музичне виховання школярів та проблеми методики його викладання. Зб. статей. – К.: УДПІ, 1998, с. 38-40.

Федоришин В.І. Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2006.

У дисертації досліджується проблема формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в умовах колективного музикування. Конкретизовано поняття “виконавська майстерність” та розкрито теоретичні аспекти її формування. Доведено залежність ефективності формування виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування від упровадження експериментальної методики, що передбачає органічну єдність емоційного, раціонального, та технічного у виконавстві, активізацію мотиваційної спрямованості майбутніх учителів музики в камерно-оркестрових колективах, становлення індивідуального стилю керівництва оркестровою групою студентів в умовах творчої взаємодії. Апробовано зміст, форми та методи поетапного формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування за розробленими критеріями та показниками означеного феномену.

Ключові слова: виконавська майстерність, колективне музикування, педагогічні умови, творча взаємодія, стиль керівництва оркестровим колективом.

Федоришин В.И. Формирование исполнительского мастерства студентов музыкально-педагогических факультетов в процессе коллективного музицирования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального

воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2006.

Диссертация посвящена актуальной проблеме усовершенствования профессиональной подготовки будущих учителей музыки на оркестровых занятиях к руководству коллективным музицированием школьников в условиях общеобразовательной школы.

Теоретическое осмысление проблемы позволило конкретизировать понятие “исполнительское мастерство” как высокий уровень способности к глубокому осознанию и раскрытию содержания музыкального произведения путём использования художественно-технических способов овладения всеми средствами музыкальной выразительности, передающими содержание произведения на уровне художественного мышления соответственной эпохи. Специфика формирования исполнительского мастерства в процессе коллективного музицирования освещена с позиции результативности процесса творческого взаимодействия в системе “педагог-студент”, “студент-студент”.

Анализ природы исполнительского мастерства будущих учителей музыки позволил выявить такие основные её характеристики: постоянное усовершенствование умений и навыков, высокое развитие личностно-психологических и профессионально-педагогических качеств и способностей, обеспечивающих эффективность развития данного феномена.

В структуре исполнительского мастерства в процессе коллективного музицирования выделены такие основные компоненты: мотивационно-волевой, операционно-технологический, коммуникативный, деятельно-творческий. Мотивационно-волевой компонент характеризует сформированность мотивации к личному участию в коллективном музицировании, а также в руководстве оркестром. Он содержит интерес к музыкальному исполнительству, заинтересованность концертной деятельностью, проявлением музыкально-артистического темперамента. Операционно-технологический компонент включает разнообразные исполнительские умения и навыки, которые способствуют осознанию и адекватной передаче исполнителями композиторского замысла; овладении музыкально-инструментальными приёмами исполнительства; способности к ансамблевой игре в условиях коллективного музицирования. Коммуникативный компонент определяет уровень овладения способами продуктивного общения студентов, выступающих как в роли руководителя, так и участника коллективного музицирования. Он проявляется в характере межличностных отношений руководителя с участниками музыкального коллектива и оркестрантов между собой; стилевых особенностях речевого общения и способах обращения к исполнителям;

определённости индивидуальных характеристик руководства коллективным музицированием. Деятельно-творческий компонент раскрывает степень самостоятельности будущего учителя музыки в исполнительско-творческой деятельности, что проявляется в оригинальности исполнительской трактовки музыкальных произведений; применении эффективных способов творческого взаимодействия руководителя с участниками музыкального коллектива; использовании импровизационно-исполнительских подходов к художественно-творческому процессу.

В исследовании определены принципы формирования исполнительского мастерства студентов в процессе коллективного музицирования, а именно: принцип активизации творческой инициативы будущих учителей музыки на основе самореализации собственной системы ценностей; принцип достижения целостности содержания и формы в исполнительской интерпретации музыкальных произведений; принцип опоры на коллегиальность в решении художественно-творческих проблем оркестрового исполнительства.

Внедрение этих принципов в практику оркестрово-методического обучения студентов потребовало исследования соответствующих педагогических условий их реализации, к которым относятся; последовательное мотивационное усовершенствование учебной деятельности студентов в оркестровом классе; обеспечение творческого взаимодействия руководителя камерно-оркестрового коллектива с его участниками, с одной стороны и взаимодействия оркестрантов между собой, с другой; использование индивидуального подхода к формированию у студентов исполнительского стиля и стиля педагогического руководства музыкальным коллективом; систематическое привлечение будущих учителей к разным формам концертной деятельности; побуждение студентов к организации коллективного музицирования школьников. В соответствии с определёнными критериями и показателями было зафиксировано три уровня сформированности исполнительского мастерства в процессе коллективного музицирования: низкий, средний и высокий.

Механизм реализации педагогических принципов и условий формирования исполнительского мастерства в процессе коллективного музицирования основывался на внедрении разработанной методики, направленной на: достижение органического единства эмоционального, рационального и технического в сфере творческой исполнительской деятельности; реализацию полученных профессиональных знаний и осмысление закономерностей композиторского замысла музыкальных произведений в процессе исполнительства; обеспечение условий творческого взаимодействия в условиях коллективного музицирования. В процессе внедрения данной методики были использованы такие методы: показа, наблюдения, объяснения, дискуссии,

проблемно-поисковые, иллюстративные, эвристические, методы регуляции и контроля, а также метод структурно-содержательного анализа.

Проверка результативности проведенной исследовательской экспериментальной работы происходила на основе сравнительного анализа уровней овладения исполнительским мастерством студентов в процессе коллективного музицирования в экспериментальной и контрольной группах и подтвердила эффективность разработанной методики.

Ключевые слова: исполнительское мастерство; коллективное музицирование; творческое взаимодействие; стиль руководства оркестровым коллективом.

Fedorishin V.I. Forming of trade of students of mouzichno-pedagogichnih faculties carrying out in the process of collective mouzicouvannya. – Manuscript.

Dissertation on gaining of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after speciality 13.00.02 – theory and method of **teaching** of music and musical education. – the National pedagogical university of the name M.P. Dragomanova, **Kiev**, 2006.

In **dissertation** the problem of forming of trade of future music masters carrying out in the conditions of collective mouzicouvannya is explored. The specified notion the “trade carrying” out and the theoretical aspects of its forming are exposed. Dependence of efficiency of forming of trade of students carrying out is **led** to in the process of collective mouzicouvannya from introduction of experimental method, that foresees organic unity of emotional, logical, and technical in **viconavstvi**, activation of motivation orientation of future music masters in chamber-orchestral collectives, becoming of individual style of guidance by the orchestral group of students in the conditions of creative co-operation. Maintenance, **forms** and methods of the poetapnogo forming of trade of students of mouzichno-pedagogichnih faculties carrying out, is approved in the process of collective mouzicouvannya after the developed criteria and indexes of **marked** to the phenomenon.

Keywords: trade carrying out, and collective mouzicouvannya, pedagogical terms, creative co-operation, style of guidance by an orchestral collective.